

Brandner, Aleš

[Moser, M. Der prädikative Instrumental: aus der historischen Syntax des Nordostslavischen: von den Anfängen bis zur petrinischen Epoche]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1996, vol. 45, iss. A44, pp. 162-164

ISBN 80-210-1408-3

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101407>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ческая категория» не существует, даже склонение существительных иногда в какой-то степени зависит от значения. Ср. особенности склонения некоторых групп собственных имен, одушевленных и неодушевленных существительных, названия месяцев (склоняются по мягкому мужскому склонению). Мы вполне согласны с автором, что вид в «чистом виде» существует только теоретически (61).

9. Последние две главы (Вид в неславянских языках и вид в русско-венгерском сопоставлении) можно было бы объединить. Точка зрения Л. Ясаи, согласно которой «вид» (аспект, *aspektus*) в венгерском языке (и вообще в других языках) может быть выделен» (64) нуждается в маленькой модификации: характер протекания действия во времени так или иначе выражается во всех языках, но не обязательно категорией вида. В финском языке, например, *партитивный падеж* является основным средством выражения характера протекания действия во времени. Обращаем внимание автора на поразительное совпадение *общей* системы русской и венгерской видовой оппозиции. Ср.:

Парные глаголы:

1. во всех значениях: слать – послать, *küld – elküld*

2. не во всех значениях: писать – написать письмо, Карандаш не пишет.
ír – megír egy levelet, A ceruza nem ír.

Непарные глаголы:

1. двувидовые глаголы: дублировать, *szinkronizál, fertőtleníti*,

2. одновидовые глаголы:

– только НСВ: зависеть от кого-чего-н., *függ vkitől, vmitől*

– только СВ: зачитаться, *belemerül (az olvasásba)*.

Нам кажется, что изучение русской видовой системы и ее сопоставление с венгерской облегчается, если *качественный, количественный и модальный аспекты* функционирования отделяются друг от друга. Наибольшие расхождения в употреблении видов между двумя языками встречаются в количественных и модальных аспектах. В книге Л. Ясаи подняты и на высоком научном уровне решаются почти все (проблемы *таксиса*, к сожалению отсутствуют) теоретические и практические проблемы функционирования видов.

*Иштван Пете
(Сегед)*

Moser, M.: Der prädikative Instrumental. Aus der historischen Syntax des Nordostslavischen. Von den Anfängen bis zur petrinschen Epoche. Europäische Hochschulschriften. Reihe XVI. Slavische Sprachen und Literaturen. Bd. 45. Peter Lang — Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main — Berlin — Bern — New York — Paris — Wien 1994, 290 s. (ISBN 3-631-47797-X).

Autorem recenzované monografie je mladý rakouský rusista a slavista Michael Moser, asistent Ústavu slavistiky univerzity ve Vídni. Recenzovaná práce je výsledkem několikaletého bádání. Rozebírá se v ní problematika vývoje predikativního instrumentálu od nejstarších dob až do začátku XVIII. stol. Pro označení východoslovanské jazykové větve užívá M. označení „Nordostslavisch“. Tento termín převzal od svého učitele, nedávno zesnulého em. profesora vídeňské univerzity F. V. Mareše (viz jeho článek *Die Tetrachtomie und doppelte Dichotomie der slavischen Sprachen*. WSljB 26, 1980, 33–45). Ve staré ruštině (obdobně jako na úsvitu vývoje ostatních slovanských jazyků) byla substantiva a adjektiva v platnosti jmenného přísudku a doplňku častěji než dnes v nominativu: pravidelně se tohoto tvaru užívalo k vyjádření hodnocení, zařazení, stálého stavu nebo vlastnosti. Byl to pozůstatek dřívější situace, kdy ve slovanských jazycích ještě nebyl

достатеčně vyvinut predikativní instrumentál a užívalo se tedy nominativu jako pádu shodného s podmětem (srov. *Иже градъ есть Смоленскъ*). U adjektiv navíc převládalo užívání jmenných tvarů (srov. *Игорь бысть бо дѣтескъ вельми*), které se v platnosti doplňku shodovaly s předmětem (srov. *Наидоша и еле жива*). Původně se ve funkci jmenné části přísudku po sponovém slovese užívalo též aktivního participia přítomného nebo minulého (srov. *О вы плотницы соуце. — Бывъ прже игоумень Печерьскому*). Ojedinele se vyskytoval jmenný přísudek a doplněk v instrumentálovém tvaru (srov. *Понеже была бѣ мати его черницею. — И самъ царемъ ста Мюрчофиль*).

Nástup predikativního instrumentálu v jednotlivých slovanských jazycích nebyl jednotný. Například v češtině spadá už do doby předhistorické. Proto se ho ve staré češtině běžně užívalo. Pokud jde o ruštinu, hojně užívání predikativního instrumentálu je doloženo až v písemných památkách XVII. stol. a je chápáno jako syntaktický polonismus, a to buď přímý, ale častěji zprostředkovaný jazykem Jihozápadní Rusi (tj. podstatné části Ukrajiny a Bílé Rusi), který byl pod silným vlivem polštiny, neboť Jihozápadní Rus byla součástí Polsko-Litevského státu.

Vývoj predikativního instrumentálu ve východoslovanské jazykové větvi je proto nutno rozdělit minimálně na dvě etapy: 1/ Východní Slované užívali v nejstarším období predikativního instrumentálu jako praslovanského dědicův v určitých případech jen jako fakultativní varianty. Jeho užití bylo vázáno na vymezení časové hranice, která byla chápána jako sémantický příznak (srov. *Понеже была бѣ мати его черницею*), anebo časová hranice nebyla vymezena, a tím použití predikativního instrumentálu bylo vyloučeno (srov. *И бысть Стефанъ игоумень*). Takto pojatá distribuční pravidla vyplývají z písemných památek nejstaršího období slovanského písemnictví. 2/ Skutečně produktivní užívání predikativního instrumentálu se stalo běžným pod vlivem západoslovanských jazyků, jmenovitě pak polštiny. Tendence k jeho četnému užívání trvá ve spisovné ruštině dodnes, ale ustálilo se poněkud významové odlišení instrumentálu a nominativu (srov. *Он был учитель /а не врач = prosté zařazení nebo kvalifikace/ X Он был учителем / = v určitém časovém období/*).

Posuzovaná kniha je uvedena přehledným obsahem (*Inhaltverzeichnis*, s. 7). První kapitola (*Einleitung*, s. 9–15) má charakter úvodu. Seznamuje čtenáře se zkoumanou problematikou a badatelskými cíli autora: se zřetelem k výskytu predikativního instrumentálu ve vybraných písemných památkách různých žánrů zjistit jazykové kontakty mezi polštinou a ruštinou na straně jedné a ukrajinštinou, běloruštinou a ruštinou na straně druhé.

Druhá kapitola (*Vorbemerkungen*, s. 17–32) představuje teoretickou část práce. M. zde cituje názory jazykovědců, kteří se touto problematikou zabývali, hodnotí, ev. koriguje jejich názory.

Otázka vzniku a časového zařazení predikativního instrumentálu je rozebírána ve třetí kapitole (*Zum Alter und zur Entstehung des Instrumentals im Prädikat*, s. 33–51). M. zde přibližuje prehistorický vývoj nominálního predikátu a dodává, že slavisté na danou problematiku nesdílejí jednotný názor.

V následující kapitole, čtvrté, je podán nástin vývoje predikativního instrumentálu v jazycích západoslovanské a jihoslovanské větve (*Zur Entwicklung des Modells in den Einzelslavinen*, s. 53–64). Pokud jde o větev jihoslovanskou, predikativní instrumentál se tam nevyskytuje (v ojedinělých případech je v chorvatštině a srbštině). V západoslovanské větvi je doložen v češtině, slovenštině, polštině a kašubštině.

O vývoji predikativního instrumentálu ve východoslovanské větvi pojednává pátá kapitola (*Der prädikative Instrumental in den Nordostslavinen — die Daten der historischen Grammatiken*, s. 65–76). Produktivním jevem se tato konstrukce stala pod vlivem polštiny nejprve v ukrajinštině a běloruštině, a to v XV. stol., v ruštině až ve 2. pol. XVII. stol. pod vlivem ukrajinštiny a běloruštiny, v menší míře pod vlivem polštiny samé.

O významné úloze extralingvistických aspektů v dějinách jazykových kontaktů polštiny s jazyky východoslovanskými pojednává šestá kapitola (*Sprachkontakte Polnisch-Weißrussisch // Ukrainisch-Russisch*, s. 77–85). Probírají se zde rusko-polské kulturní a politické vztahy od doby Kyjevského státu až dokonce XVII. stol. Pro Rusko XVII. stol. bylo prestižní záležitostí, zejména

pro vyšší společenské kruhy, ovládat polštinu a polonizovat (evropeizovat) domácí kulturu. Toto období je označováno jako třetí jihoslovanský vliv a přejímka predikativního instrumentálu představuje jeho důležitý aspekt.

Následuje sedmá kapitola (*Einige Bemerkungen zum Phänomen der Lehnsyntax*, s. 87–92), v níž jsou v obecné rovině rozebírány možnosti přejímek v oblasti skladby z jednoho jazyka do druhého.

Další kapitoly představují vlastní materiálovou část práce. V osmé kapitole (*Texte des Altnordostslavischen — XI.–XIV. Jahrhundert*, s. 93–106) jsou zkoumány některé písemné památky z XI.–XIV. stol., jejichž rozbor potvrdil původní tvrzení, že v nejstarším období byl predikativní instrumentál vázán na vymezení časové hranice jako sémantického příznaku.

Nejrozsáhlejší, devátá kapitola (*Texte des Mittelgroßrussischen // Russisch-Kirchenslavischen des XV.–XVII. Jahrhunderts*, s. 107–232) obsahuje jazykový rozbor vybraných písemných památek z období XV.–XVII. stol. M. si všlímá všech způsobů vyjádření nominálního predikátu. Provedený výzkum prokázal, že predikativní instrumentál rozšiřuje své možnosti použití v těch textech, které jsou jazykově ovlivněny buď ze strany Polska, nebo ze strany Jihozápadní Rusi, kde existovala tehdy tzv. prostá (ruska) mova, jazyk značně ovlivněný polštinou. Zvýšenou frekvenci možno registrovat zejména v pozdějších překladech z polštiny.

Následující, devátá kapitola představuje dodatek (*Appendix: Texte des Mittelukrainischen // Mittelweißrussischen bzw. Ukrainisch- // Weißrussisch-Kirchenslavisch — XIV.–XVII. Jahrhundert*, s. 233–262). M. se zde snaží nastítnit situaci v Jihozápadní Rusi ve XIV.–XVII. stol. K ziskání dokladového materiálu pro jazykový rozbor použil ukázek z dostupných chrestomatí, dále některé dokumenty jednacního (úředního) jazyka ze XIV.–XV. stol., které nejvýrazněji odrážejí stav mluveného jazyka této doby. Z provedeného výzkumu vyplynulo, že čím více polonismů daný dokument vykazuje, tím větší je pravděpodobnost výskytu instrumentálu v predikativní platnosti.

Jedenáctá kapitola je vlastně závěr (*Zusammenfassung der Arbeitsergebnisse*, s. 263–266). Shrnuje výsledky autorova bádání: na základě doloženého materiálu je predikativní instrumentál ve východoslovanské jazykové větvi přejatý polonismem.

Následuje seznam zkratk (*Abkürzungsverzeichnis*, s. 267–270) a knihu uzavírá seznam odborné literatury (*Bibliographie*, s. 270–290).

Posuzovaná práce představuje svým zaměřením přínos ke zkoumání jazykových kontaktů mezi polštinou, ukrajinštinou, běloruštinou a ruštinou od nejstarších dob až do počátku XVIII. stol.

Aleš Brandner

Mareš, František Václav: Makedonská gramatika. Skopje 1994. 86 s. (ISBN 9989–649–04–9).

V posledním roce života profesora F. V. Mareše (zemřel 3. 12. 1994) vyšla jeho česky psaná Makedonská gramatika. Rozsahem nevelká knížka byla vydána ve Skopje a je autorem proklamována jako pomůcka pro běžnou praxi. Ze způsobu, jakým jsou v ní popisována pravidla makedonské mluvnice, je zřejmé, že najde uplatnění spíše u Čechů, kteří se učí makedonsky, než u Makedonců učících se česky.

Autor vychází z praktických zkušeností se standardními gramatikami a zaměřuje se především na ty jevy makedonské mluvnice, které z hlediska českého uživatele jsou obtížnější. Opírá se přitom o přetisk Gramatiky na makedonskijot literaturen jazik z roku 1987, kterou napsal B. Koneski.

Tematika mluvnice je rozdělena do jedenácti kapitol. V první z nich je popsáno písmo a výslovnost makedonských hlásek, které se odlišují od výslovnosti české, včetně realizací spodob; jsou tu rovněž charakterizována specifika makedonského přízvuku.

Popis makedonského gramatického systému je uspořádán podle slovních druhů; přehledně je zde pojednáno o podstatných jménech, přídavných jménech, zájmenech, číslovkách, dále o slovesech a příslovcích. Samostatné kapitoly tvoří dále výklady o specifickém znaku makedonštiny —